

Тетяна ДАНИЛЬЧЕНКО

заступник директора
з навчально-виховної роботи
комунального закладу
«Харківська спеціальна школа № 2»

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті зацентовано увагу на особливостях створення та функціонування освітнього середовища закладу спеціальної освіти. Розглянуто визначення поняття «освітнє середовище» та «освітнє середовище закладу спеціальної освіти». Окреслено принципи створення освітнього середовища для учнів з особливими освітніми потребами. Відзначено дидактичні засади побудови навчальної складової освітнього середовища закладу спеціальної освіти.

Ключові слова: освітнє середовище, заклад спеціальної освіти, учні з особливими освітніми потребами, принципи створення освітнього середовища, складові освітнього середовища.

Danylchenko Tetiana. Educational environment of special education institution

The article focuses attention on the features of the educational environment of a special education institution creation and functioning. The definition of the concept of "educational environment" and "educational environment of a special education institution" is considered. The principles of creating an educational environment for students with special educational needs are outlined. The didactic principles of building the educational component of the educational environment of the special education institution were noted.

Keywords: educational environment, special education institution, students with special educational needs, principles of creating an educational environment, components of educational environment.

Постановка проблеми. Створення оптимальних освітніх умов розглядається як одне з основних завдань у сфері реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Забезпечення створення сучасного освітнього середовища є однією з головних ідей освітньої реформи Нової української школи, включаючи багатофункціональний простір, що сприятиме творчому розвитку та мотивуванню учнів до навчання. Нові концептуальні засади Державного стандарту початкової освіти внесли зміни не лише у організацію навчання, але й у вигляд та оформлення освітнього середовища. Сучасне освітнє середовище створює індивідуалізоване та персоналізоване оточення, де кожен учень має можливість розвиватися відповідно до своїх можливостей та потреб. У цьому контексті особливої актуальності набуває створення ефективного освітнього середовища закладу спеціальної освіти як провідного засобу корекційно-виховного та освітнього впливу на учнів з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним проблемам навчання і виховання дітей з особливими потребами присвячені численні наукові дослідження вітчизняних науковців: В. Бондаря, О. Гаврилова, В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Миронової, В. Липи, Т. Сак, В. Синьова, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та інших.

Вивчення питання освітнього середовища відображено у працях таких вчених як: В. Рубцов, В. Ясвін, Ю. Мануйлов, С. Сергєєв, С. Поздняков, Н. Різник, В. Слободчиков, В. Орлов, В. Панов, В. Давидов). Вивчення розвивального освітнього середовища є однією з ключових психолого-педагогічних проблем, що визначається науковцями як спосіб посилення виховного впливу на особистість.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розглянути особливості створення освітнього середовища закладу спеціальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна категорія «освітнє середовище» має кілька трактувань у науковій літературі. Так, Л. Макар зазначає, що під освітнім середовищем розуміють систему впливів та умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні [3].

Освітнє середовище розглядається як місце, де взаємодіють учні, вчителі, гості школи та батьки, де відбуваються уроки, зустрічі, свята, лекції та семінари, діють майстерні у різних галузях науки, мистецтва та технологій. Проте, освітнє середовище можна також розглядати з позиції суб'єкта та об'єкта навчальної діяльності.

З позиції суб'єкта, освітнє середовище є системою впливів і умов формування особистості та її розвитку, які містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні [2].

З позицій об'єкта, освітнє середовище складається з об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти, таких як фізичне оточення, людський фактор та програма навчання [2].

В загальному розумінні, освітнє середовище є частиною життєвого та соціального середовища людини, яка виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку, і є виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості [2].

Освітнє середовище закладу освіти передбачає:

- наявність безпечних умов навчання;
- емоційне благополуччя учнів, педагогів та батьків;
- відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання;
- дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника [4].

Освітнє середовище закладу спеціальної освіти для учнів з ООП дещо відрізняється від середовища загальноосвітніх закладів. Для учнів з особливими освітніми потребами, має бути створене безбар'єрне середовище, обумовлене їх психофізіологічними особливостями.

Під спеціальним освітнім середовищем закладу спеціальної освіти мають на увазі умови навчання, виховання та розвитку таких учнів, що включають використання спеціальних освітніх програм та методів навчання і виховання, спеціальних підручників, навчальних посібників та дидактичних матеріалів, спеціальних технічних засобів навчання колективного та індивідуального користування, надання послуг асистента (помічника), який надає необхідну технічну допомогу учням, проведення групових та індивідуальних корекційних занять, забезпечення доступу до будівель закладу, який здійснює освітню діяльність, та інші умови, без яких неможливе чи утруднене освоєння освітніх програм учнями з особливими освітніми потребами [1].

При цьому доцільно відзначити цілісність системи спеціальних освітніх умов: починаючи з досить загальних умов, дотримання яких є необхідним для категорії учнів з особливими освітніми потребами, до приватно-специфічних та індивідуально-орієнтованих, які сприяють визначенню ефективності реалізації освітньо-виховного процесу та соціальної адаптації учня в рамках повної відповідності його індивідуальним особливостям та освітнім можливостям.

Освітньо-виховний процес для дітей з інтелектуальною недостатністю полягає в інтегральній реалізації виховної, дидактичної та опікунської функцій закладу спеціальної освіти з урахуванням специфічних форм і методів роботи, а також принципів навчання. Робота зі створення освітнього середовища закладу спеціальної освіти для дітей з інтелектуальною недостатністю ґрунтується на таких принципах:

1. Встановлення позитивного емоційного контакту вчителя з учнем є основною умовою ефективної роботи.

2. Кожен учень наділений особливими здібностями та недоліками, має власний темп і ритм розвитку, він може демонструвати нетипову, тому вчитель має володіти техніками впливу при такій поведінці.

3. Раннє використання реабілітаційних технік дає високий шанс оптимізації розвитку учня.

4. Рухові функції, розумовий розвиток та соціальна зрілість учня з інтелектуальною недостатністю можуть покращуватися внаслідок впливу, що враховує індивідуальні та соціальні фактори.

5. Навіть невеликі успіхи учня мають позитивно підкріплюватись, а відсутність успіхів не можна оцінювати негативно.

6. У процесі навчання рекомендується співпрацювати з сім'єю учня, підключати її до створення плану роботи з учнем, а також у міру можливості виконувати окремі частини плану вдома. Рекомендується також участь сім'ї у консультаціях, присвячених успіхам та труднощам учня.

7. Важливо підтримувати роботу батьків з дитиною відповідно до специфіки) сім'ї [1].

Вчитель має право обирати певні методи форми роботи та дидактичні засоби, керуючись їхньою планованою ефективністю. Однак на кожному етапі роботи, починаючи з планування, доцільно використовувати такі дидактичні засади:

- всебічне знання дитини та надання їй раціональної, спеціальної допомоги;
- адаптація педагогічних задумів до можливостей та потреб учнів та умов оточення;
- індивідуалізація вимог, методів, вибору дидактичних засобів, а також організаціям та темп роботи;
- доступність матеріалу, що викладається;
- поступове ускладнення матеріалу;
- активну та свідому участь дитини в процесі навчання – навчання;
- всебічна наочність та приклад;
- інтегрований вплив (єднання, кореляція всередині предмета та між предметами, взаємодія спеціалістів) [5].

Специфіка створення освітнього середовища закладу спеціальної освіти для дітей з інтелектуальною недостатністю полягає у сукупному, інтегрованому підході до створення як фізичного так і навчального

простору: для забезпечення свободи руху дітей в класі, необхідно забезпечити достатньо простору в освітньому середовищі; організація простору з використанням контейнерів з маркуванням може допомогти підтримувати порядок в класі, крім того, така організація простору сприяє систематизації знань та може сприяти сформуванню цілісної картини про предмети та об'єкти, що вивчаються; освітня діяльність закладу спеціальної освіти ґрунтується на індивідуальних освітніх програмах, складених для кожного учня на підставі оцінки багатьма фахівцями рівня його функціонування та містять реальні, конкретні цілі, завдання та матеріал, що знаходяться в сфери його найближчого розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, освітнє середовище закладу спеціальної освіти складається з об'єктивних зовнішніх умов та системи впливів і умов формування та розвитку особистості учнів з особливими освітніми потребами. Освітнє середовище закладу спеціальної освіти для дітей з інтелектуальною недостатністю передбачає врахування загальних принципів побудови освітнього середовища закладу освіти та, поряд з тим, має ряд характерних рис, що мають відповідати потребам дітей з особливими освітніми потребами.

Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо розгляд питання структури розвивального освітнього середовища закладу спеціальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бастун Н. А. Реабілітація дітей і молоді з помірною, важкою та глибокою інтелектуальною недостатністю: сьогоднішні реалії та перспективи. Київ : Університет «Україна», 2014. 448 с.
2. Водолазька Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. ПостМетодика, № 5 (108). URL: <http://poippo.pl.ua/pm/pdf-1-f-w/PM-108.pdf>
3. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 30. 2013. С. 229–236.
4. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи (затверджено наказом МОН від 23.03.2018 № 283). URL: <https://cutt.ly/eZg2hd>
5. Приблизний перелік корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти (затверджено наказом МОН від 22.03.2018 № 271). URL: <https://cutt.li/UZgYIN>